

І. І. Смирнова,
кандидат економічних наук,

Є. І. Михайлюта,
Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ

СТАЛИЙ РОЗВИТОК В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Постановка проблеми. В сучасних умовах України проблеми сталого розвитку стоять дуже гостро через кризові явища в економіці як в цілому, так і регіонів країни, окремих галузей промисловості, підприємств, а також через політичні реалії. Концепція сталого розвитку має бути відображенням та забезпеченням вирішення суперечності суспільства. Слід відзначити, що на даному етапі розвиток України має слідувати найважливішим принципам сталого розвитку, які було сформульовано в концепції 1992 року в Ріо-де-Жанейро. Отже, реалізація стратегії сталого розвитку України повинна базуватися на усвідомленні того, що стан суспільства і якість життя людей знаходяться під впливом економічної, соціальної та екологічної складових та їх взаємозв'язку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку національної економіки ставить перед Україною складне завдання щодо застосування концепції сталого розвитку з урахуванням реалій сучасності, тенденцій розвитку світової спільноти, місця і ролі країни в ЄС та світі. За таких обставин важливими аспектами є визначення та узагальнення сутності поняття сталого розвитку й виділення його особливостей щодо впровадження в умовах України.

Фундаментальні теоретичні аспекти концепції сталого розвитку (стратегії, моделі, принципи) висвітлили в наукових працях відомі зарубіжні вчені: Ден. і Дон. Медоуз, Й. Рандерс, Г. Дейлі, В. Беренс, Г. Одум, У. Ростоу та ін. Теоретико-методологічні аспекти забезпечення сталого розвитку та механізми його реалізації ґрунтовно досліджено у наукових працях таких вітчизняних учених, як: О. Алімов, О. Амоша, В. Базилевич, І. Вахович, В. Геєць, Л. Гринів, Л. Жарова, М. Згуровський, Л. Мельник, О. Новікова, М. Хвесик, Є. Хлобистов, О. Шубравська та багато інших. Проте залишаються недостатньо вирішеними і потребують подальшого дослідження питання сталого розвитку у зв'язку зі змінами світового суспільства.

Метою статті є визначення та узагальнення сутності поняття сталого розвитку, основних принципів концепції, виявлення особливостей стратегії сталого розвитку України в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Поняття «sustainable development» має англійське походження і в перекладі означає «сталий розвиток». На

перший погляд, у такому словосполученні присутня суперечність, оскільки розвиток передбачає зміну, а сталість – стабільність. Звідси, окремі дослідники піддають сумніву точність перекладу даного словосполучення і стверджують, що більш точний переклад цього словосполучення – «підтримуваний розвиток», тобто розвиток, який підтримує рівновагу.

На сьогодні існують різні трактування сутності поняття сталого розвитку.

Найпоширенішим визначенням сталого розвитку є визначення, яке наведено в доповіді «Наше спільне майбутнє» Міжнародної комісії з навколишнього середовища та розвитку ООН під керівництвом Брундтланд в 1987 році: сталий розвиток – це такий розвиток, що задовольняє покоління теперішнього часу, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби [1].

Розвиток ідей сталого розвитку продовжилося на Конференції Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища і розвитку, яка відбулася в 1992 році в Ріо-де-Жанейро. Надалі уточнення змісту поняття сталого розвитку було здійснено в таких міжнародних актах, як: «Порядок денний на XXI століття» (1992), Декларація тисячоліття (2000), Йоганнесбурзька Декларація зі сталого розвитку (2002) [2, 3, 4].

У той же час класичним визначенням сталого розвитку прийнято вважати трактування, що наведено у Рамковому документі ООН «Порядок денний на XXI століття», як модель руху людства вперед, при якій досягається задоволення потреб нинішнього покоління людей без позбавлення такої можливості майбутніх поколінь [2].

Поняття «сталий розвиток» має велику кількість визначень. Кожен науковець, який досліджує сталий розвиток, має своє визначення цього поняття з акцентом на тих або інших аспектах, що пов'язано зі сферою його діяльності.

В. Кухар визначає, що сталий розвиток – це розвиток, що самопідтримується, це ідеологія розумної й обґрунтованої діяльності людини, яка живе у злагоді з природою та створює умови для кращого життя собі і наступним поколінням [5].

На думку Л. Гринів сталий розвиток – це забезпечення стабільного функціонування еколого-економічної системи через реалізацію ноосферної концепції [6].

Є. Хлобистов під сталим розвитком розуміє методологічний орієнтир, який узгоджено з національною ситуацією, особливостями національного соціально-економічного зростання, ментальністю [7].

З. Герасимчук відзначає сталий розвиток як процес забезпечення функціонування територіальної системи із заданими параметрами в певних умовах, протягом необхідного проміжку часу, що веде до гармонізації факторів виробництва та підвищення якості життя сучасних і наступних поколінь за умови збереження і поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища [8].

В. Лось, А. Урсул вважають, що сталий розвиток пов'язаний з економічним зростанням, яке забезпечує задоволення матеріальних і духовних потреб теперішніх і майбутніх поколінь при збереженні рівноваги історично сформованих екосистем [9].

Також можна погодитись з висловлюванням О. Шубравської, яка визначає, що сталий розвиток – це узгоджений розвиток економічних і соціальних процесів, а також навколишнього природного середовища [10, с. 36].

О. Латишева додержується думки, що сталий розвиток пов'язано з досягненням економічної безпеки з урахуванням соціальної та екологічної складових потенціалу, збалансування яких досягається за допомогою системи ефективного управління та регулювання на різних ієрархічних рівнях [11, с. 218].

В Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» представлено наступне визначення: «Сталий розвиток – це процес розбудови держави на основі узгодження і гармонізації соціальної, економічної та екологічної складових з метою задоволення потреб сучасних і майбутніх поколінь» [12].

Узагальнюючи результати дослідження різних трактувань поняття, на наш погляд, сталий розвиток – це економічне зростання, що не призводить до погіршення навколишнього середовища, та при цьому супроводжується вирішенням соціальних проблем і забезпеченням соціальної справедливості.

За результатами проведеного аналізу літературних джерел відповідної тематики слід відзначити, що в стратегіях сталого розвитку багатьох країн світу ведеться мова тільки про постійне зростання обсягів виробництва без визначення проблем, які можуть бути пов'язані з екологічними і соціальними вимірами розвитку.

В структурі економіки України присутня досить велика частка сировинних та енергоємних видів виробництв, що призводить до виснаження природних ресурсів, знижки конкурентоспроможності вітчизняних товарів, погіршення стану навколишнього природного середовища, і все це поставило вимогу щодо переходу країни до моделі сталого розвитку.

Стратегією сталого розвитку «Україна-2020» було визначено основні принципи [12]:

– збалансованості розвитку українського суспільства – паритетність економічної, соціальної та екологічної складових, визнання неможливості тривалого поступального розвитку суспільства в умовах деградації природного середовища;

– забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності населення;

– утвердження гуманізму, демократії і загальнолюдських цінностей, розвиток громадянського суспільства та залучення широких верств населення до державотворчих процесів;

– підтримка і підвищення ролі всіх секторів громадянського суспільства та забезпечення вільного доступу його членів до екологічної інформації та правосуддя для захисту своїх невід'ємних прав і свобод;

– забезпечення еколого-економічної збалансованості розвитку окремих регіонів на фоні тісної міжрегіональної господарської взаємодії за умови узгодження із загальнонаціональними потребами та інтересами національної безпеки;

– встановлення рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами для сприяння сталому розвитку всіх країн світу.

Визначення особливостей та ключових аспектів забезпечення сталого розвитку України з урахуванням його економічних, соціальних та екологічних проблем дозволило окреслити його основні цілі [12]:

– економічне зростання – формування соціально-орієнтованої ринкової економіки, забезпечення можливостей, мотивів і гарантій праці громадян, якості життя, раціонального споживання матеріальних ресурсів;

– охорона навколишнього природного середовища – створення громадянам умов для життя в якісному навколишньому природному середовищі з чистим повітрям, землею, водою, захист і відновлення біорозмаїття, реалізація екологічного імперативу розвитку виробництва;

– добробут – запровадження єдиних соціальних стандартів на основі науково обґрунтованих нормативів бюджетної забезпеченості одного жителя з урахуванням регіональних особливостей;

– справедливість – встановлення гарантій рівності громадян перед законом, забезпечення рівних можливостей для досягнення матеріального, екологічного і соціального благополуччя;

– ефективне (стале) використання природних ресурсів – створення системи гарантій раціонального використання природних ресурсів на основі дотримання національних інтересів країни та їх збереження для майбутніх поколінь;

– стабілізація чисельності населення – формування державної політики з метою збільшення тривалості життя і стабілізації чисельності населення,

надання всебічної підтримки молодим сім'ям, охорона материнства і дитинства;

– освіта – забезпечення гарантій доступності для одержання освіти громадян, збереження інтелектуального потенціалу країни;

– міжнародне співробітництво – активна співпраця з усіма країнами і міжнародними організаціями з метою раціонального використання екосистем, гарантування безпечного і сприятливого майбутнього.

Цілі сталого розвитку широко сформульовані, і кожна з них конкретизована у великому переліку показників, за допомогою яких може бути надана оцінка успіху в досягненні цілей сталого розвитку країни.

Так, показниками сталого розвитку економічної складової можна вважати:

- ВВП у розрахунку на душу населення, тис. грн;
- Індекс промислового виробництва, відсотків;
- Індекс внутрішнього сукупного реального попиту, відсотків;
- Індекс валового споживання, відсотків;
- Індекс валового нагромадження основного капіталу, відсотків;
- Частка видобувної галузі в обсягах промислового виробництва, відсотків;

– Частка обробної галузі в обсягах промислового виробництва, відсотків;

– Обсяг сукупних інвестицій у основний капітал, млн грн;

– Коефіцієнт інтенсивності оновлення основних фондів;

– Обсяг науково дослідних та науково-технічних робіт, млн грн;

– Імпорт товарів і послуг, млрд доларів США;

– Експорт товарів і послуг, млрд доларів США;

– Обсяг прямих іноземних інвестицій, млрд доларів США.

Але значна кількість показників, відсутність єдиних принципів щодо їх використання, брак достовірних статистичних даних створює проблеми з однозначності оцінок сталого розвитку різних країн. При цьому вищезазначені труднощі, які існують для однієї країни, можуть не існувати для іншої. Слід звернути увагу, що на практиці багатьма країнами при оцінці економічної складової сталого розвитку найчастіше використовується показник рівня ВВП на душу населення, який характеризує певний етап розвитку економіки.

Оскільки найпоширенішим статистичним показником, який відображає економічне зростання, є ВВП на душу населення, то представимо динаміку даного показника в Україні порівняно з Польщею за останні 10 років (див. рисунок).

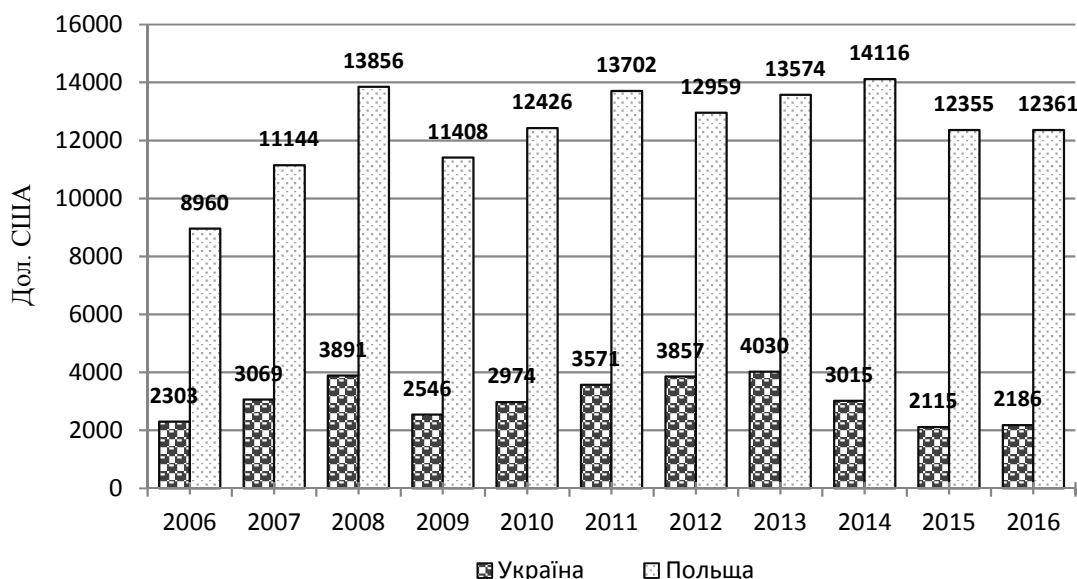

Рисунок. Динаміка ВВП на душу населення України та Польщі, дол. США

Примітка: побудовано за даними: [13, 14, 15].

Наведена динаміка ВВП на душу населення України та Польщі показує, що за останні 10 років спостерігається коливання цього показника як в Україні, так і в Польщі, що пов'язано з наслідками світо-

вої фінансово-економічної кризи в (2008 році, 2015-2016 роках). На превеликий жаль, доводиться констатувати той факт, що абсолютна величина рівня ВВП на душу населення в Польщі перевищує цей

показник в Україні. Так, в 2016 році таке перевищення складає 5,7 раза, що говорить про високий рівень економічного зростання Польщі. Згідно списку МВФ країн за номінальним ВВП на душу населення Польща посідає 56 місце в світі, як у той же час Україна – 131 місце.

На нашу думку, позитивним моментом при розробці Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» стало порозуміння того, що розвиток держави здійснюється за допомогою реалізації широкого кола реформ серед яких найголовніші [12]:

Реформа системи національної безпеки та оборони;

Оновлення влади та антикорупційна реформа;

Судова реформа;

Реформа правоохоронної системи;

Децентралізація та реформа державного управління;

Дерегуляція та розвиток підприємництва;

Реформа системи охорони здоров'я;

Податкова реформа;

Програма енергонезалежності;

Програма популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі.

Отже, запорукою успішного розвитку України в контексті Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» має стати забезпечення економічного зростання, підвищення соціального добробуту та екологічної безпеки. На наш погляд, такий підхід до розвитку забезпечить вихід України на рівень світових стандартів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Поняття сталого розвитку достатньо послідовно вивчено та узагальнено в науковій літературі, але сучасність постійно вносить свої корективи в його трактування. В Україні це поняття доволі часто продовжують вживати для визначення зростання показників економіки країни, регіонів, окремих галузей промисловості, підприємств. При цьому замало приділено уваги соціальній та екологічній складовим сталого розвитку, що вказує на недостатнє розуміння справжньої сутності даного поняття, а саме збалансованість усіх його складових.

Також, слід відзначити, що більшість існуючих стратегій сталого розвитку у світі за своєю суттю є теоретичними, а недолік конкретних заходів пояснюється відсутністю необхідних фінансів на їх реалізацію та інструментарію оцінки сталого розвитку, що потребує подальшого дослідження.

Література

1. **Доповідь** «Наше спільне майбутнє» Міжнародної комісії з навколишнього середовища та розвитку ООН, 1987 р. URL: <http://www.un.org/documents/ga/res/42/ares42-187.htm>. 2. **Порядок денний на XXI століття.** URL: [https://documents-dds-](https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/836/55/PDF/N9283655.pdf)

[ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/836/55/PDF/N9283655.pdf](https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/836/55/PDF/N9283655.pdf). 3. **Декларація** тисячоліття Організації Об'єднаних Націй. URL: <http://www.uapravo.net/akty/authority-resolution/akt9pvqm2x.htm>. 4. **Йоганнес-бурзька Декларація** зі сталого розвитку. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/decl2000.shtml. 5. **Кухар В.П.** Проблеми України – перехід до сталого розвитку. URL: http://www.medved.kiev.ua/arhiv_mg/stat_98/98_3_1.htm. 6. **Гринів Л.С.** Концептуальні засади просторової парадигми екологічно збалансованої економіки. *Регіональна економіка*. 2001. № 4. С. 54–63. 7. **Хлобистов Є.В.** Екологічна безпека трансформаційної економіки. Київ: Чорнобильінтерінформ, 2004. 336 с. 8. **Герасимчук З.В.** Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації. Луцьк: Вид-во «Надстир'я», 2001. 528 с. 9. **Лось В. А.** Устойчивое развитие: учеб.пособие. Москва: Агар, 2000. 253 с. 10. **Шубравська О.** Сталий економічний розвиток: поняття і напрям досліджень. *Економіка України*. 2005. № 1. С. 36. 11. **Латишева О.В.** Етапи управління екологічною складовою потенціалу сталого розвитку машинобудівних підприємств. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 3 (45). С. 218-224. 12. **Указ** Президента України «Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 р. № 5/2015. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>. 13. **Державна служба статистики** України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. 14. **Статистичні дані** за показником ВВП України. URL: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>. 15. **Статистичні дані** за показником ВВП Польщі. URL: <http://be5.biz/makroekonomika/gdp/pl.html#main>.

Смирнова І. І., Михайлюта Є. І. Сталий розвиток в Україні: теоретичні аспекти

Досліджено сутність поняття «сталий розвиток» та уточнено його визначення. Розглянуто складові сталого розвитку та визначено їх взаємозв'язок і взаємозалежність, обґрунтовано доцільність переходу країни до концепції сталого розвитку. Виділено цілі та основні принципи формування моделі сталого розвитку України в сучасних умовах з урахуванням світового досвіду реалізації такої концепції. Представлено показники економічної складової, за допомогою яких надається оцінка досягнення цілей сталого розвитку країни. Проілюстровано динаміку статистичного показника ВВП на душу населення на прикладі України та Польщі. Зроблено відповідні висновки щодо перспектив подальшого сталого розвитку.

Ключові слова: сталий розвиток, концепція, цілі та принципи, модель сталого розвитку, показники економічної складової.

Смирнова И. И., Михайлюта Е. И Устойчивое развитие в Украине: теоретические аспекты

Исследована сутність поняття «устойчивое развитие» и уточнено его определение. Рассмотрены составляющие устойчивого развития и определены их взаимосвязь и взаимозависимость, обоснована целесообразность перехода страны к концепции устойчивого развития. Выделены цели и основные принципы формирования модели устойчивого развития Украины в современных условиях с учетом мирового опыта реализации такой концепции.

Представлены показатели экономической составляющей, с помощью которых дается оценка достижения целей устойчивого развития страны. Проиллюстрирована динамика статистического показателя ВВП на душу населения на примере Украины и Польши. Сделаны соответствующие выводы относительно перспектив дальнейшего устойчивого развития.

Ключевые слова: устойчивое развитие, концепция, цели и принципы, модель устойчивого развития, показатели экономической составляющей.

Smyrnova I., Mykhailiuta Y. Sustainable development in Ukraine: theoretical aspects

The essence of the concept "sustainable development" and clarified its definition. The components of sustainable development are considered and their intercommunication and interdependence are certain, the expediency of transition of country is reasonable to conception of sustainable development. The objectives and basic principles of formation of the model of sustainable development of Ukraine are selected in modern conditions, taking into account the world experience. The indexes of economic component, which assesses the sustainable development goals of the country, are presented. The dynamics of statistical index of GDP is illustrated per capita in Ukraine and Poland. Appropriate conclusions are drawn regarding the prospects for its further development.

Keywords: sustainable development, concept, goals and principles, model of sustainable development, indexes of economic component.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2017
Прийнято до друку 30.01.2018